

# ***ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ***

Δρ Δομίνικος Αρβανίτης  
Εντεταλμένος Διδάσκων

10/11/2025

## ΝΟΜΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΔΥΤΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ (συνέχεια)

- Πέρα από τα συστήματα ηπειρωτικού δικαίου και common law, υπάρχει και η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΣΚΑΝΔΙΝΑΒΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ:
  - Περιλαμβάνει τη Δανία, τη Νορβηγία, τη Σουηδία, τη Φινλανδία και την Ισλανδία.
  - Τα δίκαια των χωρών αυτών βρίσκονται ανάμεσα στην οικογένεια του common law και στα ηπειρωτικά δικαιοκτικά συστήματα, αφού έχουν στοιχεία και από τις δύο κατηγορίες. Πρόκειται δηλαδή ξεκάθαρα για μικτό σύστημα.
  - Χαρακτηριστικό είναι ότι τα κράτη αυτά έχουν γνωρίσει την κωδικοποίηση του δικαίου παλαιότερα απ' ότi η ηπειρωτική οικογένεια, ενώ υπήρξαν κωδικοποιήσεις κοινές για όλα αυτά τα κράτη.

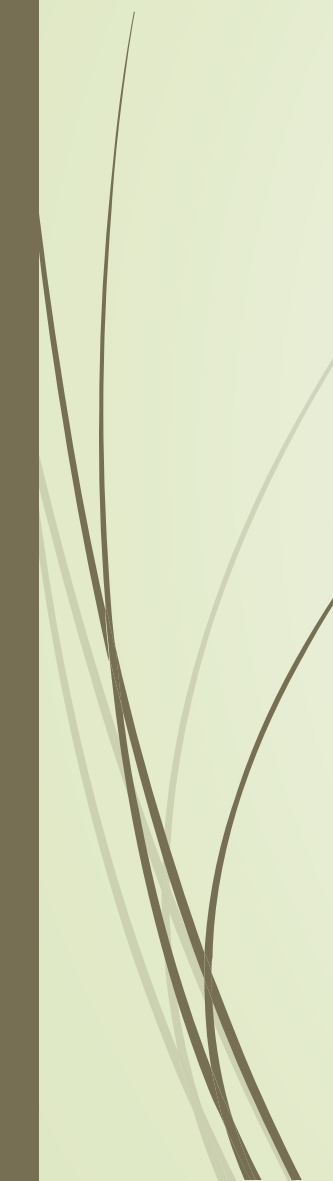
## Περαιτέρω: η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΡΩΣΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ.

- Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται τα συντάγματα της Ρωσίας, της Ουκρανίας, των κρατών της πρώην ΕΣΣΔ (πλην των βαλτικών δημοκρατιών).
- Ιστορικά: Μετά από διάφορες ανακατατάξεις, τον 15<sup>ο</sup> αιώνα ο πρίγκιπας των Ρώσων, που ονομάζεται Τσάρος, παντρεύεται την κόρη του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου και η Μόσχα καλείται η «τρίτη Ρώμη».
- Οι Ρώσοι (σλαβικό φύλλο) έχουν υποστεί τη σκανδιναβική επιρροή της κωδικοποίησης του δικαίου (συλλογές εθίμων σε γραπτή μορφή), τη μογγολική επιρροή της αμφισβήτησης της ισχύος του εθίμου, την επιρροή του βυζαντινορωμαϊκού δικαίου και του χριστιανισμού (που επηρέασε την έννοια της δικαιοσύνης ως ηθικής ή αγάπης και ως δικαίου κατά τη δυτική έννοια).
- 15<sup>ος</sup> - 17<sup>ος</sup> αιώνα: η Ρωσία είναι απομονωμένη από τον δυτικό κόσμο υπό το δεσποτικό καθεστώς του Τσάρου: η δουλεία δεν καταργείται παρά το 1861.

- 
- Με την Οκτωβριανή Επανάσταση (1917), το κρατικό και νομικό σύστημα διαμορφώνεται στο πλαίσιο του μαρξισμού-λενινισμού.

Αναδρομή στις σοσιαλιστικές θεωρίες:

- Οι σοσιαλιστικές θεωρίες ασκούν κριτική στον οικονομικό και κοινωνικό φιλελευθερισμό.
- Κεντρικό στοιχείο της κριτικής αυτής είναι η φιλελεύθερη αντίληψη για τον άνθρωπο, τον οποίο ο κλασικός φιλελευθερισμός, στηριζόμενος στη φυσικοδικαιική αντίληψη, νοεί *in abstracto*.
- Στον αντίποδα της αντίληψης αυτής, οι σοσιαλιστικές θεωρίες αντιλαμβάνονται τον άνθρωπο *in concreto*, δηλαδή με τη συγκεκριμένη θέση, που έχει στη συγκεκριμένη κοινωνία, τη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή.
- Υπό αυτή την έποψη αναδεικνύονται οι ουσιαστικές ανισότητες μεταξύ των ανθρώπων, τις οποίες καλύπτει η πλασματική «φυσική» -τυπική ή νομική- ισότητα.

- 
- 
- Αναδεικνύεται ένας νέος ρόλος της κοινωνίας, η οποία δεν αποτελεί απλά το πλαίσιο άσκησης δικαιωμάτων που προϋπήρχαν, αλλά τον χώρο όπου διαμορφώνονται, γεννιούνται ή παραβιάζονται τα δικαιώματα.
  - Η νέα αυτή θεώρηση καταλήγει στην ανάγκη αναίρεσης της στεγανής διάκρισης κράτους και κοινωνίας, με την ανάληψη από το κράτος ενός νέου ρόλου. Δηλαδή αυτού της παρέμβασης στο κοινωνικό γίγνεσθαι, με σκοπό τη διασφάλιση της ουσιαστικής ισότητας. Επομένως, το κράτος πρέπει να μετεξελιχθεί και από «ουδέτερο» - «κράτος νυχτοφύλακας», να γίνει παρεμβατικό (πατερναλιστικό).
  - Οι πρώτες σοσιαλιστικές θεωρίες περιορίζονται στην κριτική της οικονομικής ελευθερίας και καλούνται «ανθρωπιστικός σοσιαλισμός». Εδώ ανήκει, ήδη κατά την περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης, το κίνημα των «Enragés».

- 
- Χαρακτηριστική του ανωτέρω κινήματος είναι η –ενδεικτική- άποψη του ιερέα *Jacques Roux*: "*liberty is no more than an empty shell when one class is allowed to condemn another to starvation and no measures taken against them*".
  - Την ίδια ακριβώς εποχή, ο *Gracchus Babeuf* θεωρείται πρόδρομος του κομμουνισμού: "*La nature n'ayant donné de propriété à personne*", "*Il faut avancer... parce que le christianisme et la liberté sont incompatibles*".
  - Πρόκειται για προάγγελους του «ουτοπικού σοσιαλισμού», το οποίο αναπτύσσουν λίγα χρόνια αργότερα οι *Robert Owen*, *Charles Fourier*, *Henri de Saint Simon* (χριστιανικός σοσιαλισμός) και μεταγενέστερα ο *Proudhon* και ο *Louis Blanc*. Ο ουτοπικός σοσιαλισμός πρεσβεύει μια σοσιαλιστική οργάνωση της παραγωγής με την κοινωνικοποίηση των επιχειρήσεων και ένα σύστημα αυτοδιαχείρισης. Βλ. *Henri de Saint-Simon*: "*La société tout entière repose sur l'industrie*".

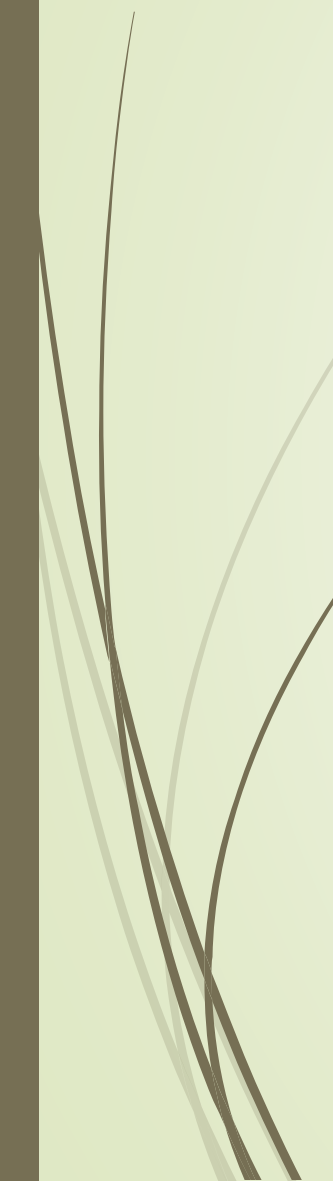
- 
- Σε δεύτερη φάση, από τα μέσα του 19<sup>ου</sup> αιώνα και μετά, ο καλούμενος «επιστημονικός σοσιαλισμός» απορρίπτει ριζικά το φιλελεύθερο σύστημα των δικαιωμάτων.
  - Θεμελιώνοντας τον ιστορικό υλισμό, ο επιστημονικός σοσιαλισμός απορρίπτει τα δύο θεμελιώδη αξιώματα του φιλελευθερισμού:
    - Πρώτον, την ύπαρξη φυσικών δικαιωμάτων ως δικαιωμάτων του ανθρώπου στη γενική και αφηρημένη του διάσταση: τα δικαιώματα, όπως κάθε εποικοδόμημα αποτελούν έκφραση μιας συγκεκριμένης εν τόπω και χρόνω κοινωνικής οργάνωσης, όπως αυτή ορίζεται από την πάλη των τάξεων. Στο πλαίσιο αυτό, τα κλασικά ατομικά δικαιώματα δεν είναι δικαιώματα του ανθρώπου, αλλά της αστικής τάξης, που διαθέτει τα οικονομικά μέσα για να τα ασκήσει, δεν αποτελούν δηλαδή παρά τυπικές και όχι ουσιαστικές ελευθερίες.
    - Δεύτερον, τον ατομοκεντρισμό: η διάσπαση κράτους και κοινωνίας, που επήλθε με τη μετάβαση από τη φεουδαρχική στην αστική κοινωνία, είχε ως αποτέλεσμα την αλλοτρίωση του ανθρώπου, δηλαδή την αποξένωση του ανθρώπου από τα κοινά, και την επιδίωξη του αποκλειστικά ιδιωτικού του συμφέροντος.

- **Karl Marx** (Για το Εβραϊκό Ζήτημα, 1843): Η χειραφέτηση του ανθρώπου προϋποθέτει την ανατροπή του κοινωνικού *status quo* και την κατάργηση των τάξεων, έτσι ώστε ο άνθρωπος να υπάρχει ως άνθρωπος και όχι ως εκπρόσωπος των ταξικών και περιουσιακών ατομικών του συμφερόντων. Για τον μαρξισμό-λενινισμό, η ελευθερία του ανθρώπου είναι, όπως και για τον φιλελευθερισμό, η υπέρτατη αξία και ο στόχος της κοινωνικής συμβίωσης. Όμως δεν είναι δεδομένη, αλλά κατακτάται μέσα από την ιστορική εξέλιξη, για να γίνει πραγματικότητα σε μια αταξική κοινωνία.
- Στο Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος (1848) οι *Marx / Friedrich Engels* προασπίζουν τη δημιουργία εργατικών κομμάτων από τα οποία θα ξεκινήσει η επανάσταση κατά της αστικής τάξης:

Στο πρώτο στάδιο, η επανάσταση αυτή θα οδηγήσει στη δικτατορία του προλεταριάτου, όπου θα καταργηθούν η ιδιωτική ιδιοκτησία και οι κοινωνικές τάξεις.

Στο δεύτερο στάδιο, θα οικοδομηθεί το σοσιαλιστικό κράτος που στηρίζεται στην κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και την αναγνώριση δικαιωμάτων, που ωστόσο υπάγονται στο στόχο της οικοδόμησης της νέας κοινωνίας.

Στο τρίτο στάδιο, φτάνουμε πλέον στην κομμουνιστική κοινωνία, όπου καταργείται το κράτος, αφού οι κοινωνικές σχέσεις ρυθμίζονται αυτόματα χωρίς ανάγκη καταναγκασμού και ο άνθρωπος είναι απόλυτα ελεύθερος εκ των πραγμάτων, χωρίς να προκύπτει ανάγκη θέσπισης των δικαιωμάτων του.

- 
- 
- Οι διεκδικήσεις αυτές πέτυχαν τη θέσπιση ορισμένων κοινωνικών μέτρων ήδη από το δεύτερο μισό του 19<sup>ου</sup> αιώνα, ειδικότερα την προστασία των παιδιών και των γυναικών στο πεδίο της εργασίας, τον περιορισμό των ωρών εργασίας, την εισαγωγή των συλλογικών συμβάσεων εργασίας, την πρόβλεψη συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης.
  - Στόχος ήταν η αποτροπή των κοινωνικών συγκρούσεων και αναταραχών.
  - Η πρώτη συνταγματική κατοχύρωση κοινωνικών δικαιωμάτων γίνεται με το περίφημο γερμανικό Σύνταγμα της Βαϊμάρης του 1919.
  - Από την άλλη πλευρά, ήδη από τα μέσα του 19<sup>ου</sup> αιώνα η πρόοδος της τεχνολογίας επέτρεψε την ανάπτυξη δημοσίων υπηρεσιών όπως ο ηλεκτρισμός, οι συγκοινωνίες, το ταχυδρομείο, με αποτέλεσμα να αναπτυχθεί η έννοια των παροχών. Με τον Α' και κυρίως τον Β' ΠΠ αναπτύχθηκε η έννοια της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία, πρώτα για τις ανάγκες διεξαγωγής του πολέμου (π.χ. επίταξη επιχειρήσεων) και μετά για την ανοικοδόμηση των χωρών που είχαν πληγεί (π.χ. το αμερικανικό Σχέδιο Μάρσαλ, το 1947, για τη χρηματοδότηση των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών, κρατικοποιήσεις επιχειρήσεων, επιχορηγήσεις, προγραμματισμός της οικονομίας).

## Ειδικότερα επί της μαρξιστικής-λενινιστικής θεώρησης περί το κράτος και το δίκαιο:

- Παρότι στα σοσιαλιστικά κράτη η νομική ορολογία, η δομή, τα χαρακτηριστικά των κανόνων δικαίου είναι τα ίδια με το ηπειρωτικό ευρωπαϊκό σύστημα, αποκτούν άλλο νόημα στο πλαίσιο της μαρξιστικής-λενινιστικής ιδεολογίας.
- Το δίκαιο αντιμετωπίζεται εργαλειακά (έχει εργαλειακό χαρακτήρα): Είναι τμήμα του εποικοδομήματος και πηγάζει από την άρχουσα τάξη για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της. Το κράτος και το δίκαιο είναι το εργαλείο για την οικοδόμηση της σοσιαλιστικής και μετά της κομμουνιστικής κοινωνίας. Στόχος είναι ο μαρασμός του κράτους και του δικαίου σε μία αταξική κοινωνία, όπου οι κοινωνικές συγκρούσεις θα εκλείψουν και οι σχέσεις θα αυτό-ρυθμίζονται.

- 
- Αμφιλεγόμενη κανονιστική σημασία του Συντάγματος: Το Σύνταγμα είναι ο ανώτατος νόμος και καθρεφτίζει τους κοινωνικούς συσχετισμούς, συγκεκριμένα την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας από τις εργατικές μάζες και την κυριαρχία του προλεταριάτου: είναι επομένως ένας «απολογισμός».
  - Ταυτόχρονα είναι το εργαλείο για την οικοδόμηση της σοσιαλιστικής κοινωνίας και τη διαμόρφωση νέων πολιτικών και οικονομικών δομών: είναι επομένως και ένα «πρόγραμμα».
  - Απουσία αυστηρού χαρακτήρα του Συντάγματος: Το Σύνταγμα έχει ιδεολογικό - προγραμματικό χαρακτήρα και όχι ανώτατη τυπική ισχύ (=υπέρτερη του κοινού νόμου) ούτε έχει τη συμβολική σημασία που έχει στα δυτικά καθεστώτα. Αποτέλεσμα: η ερμηνεία του να γίνεται χάριν της σοσιαλιστικής νομιμότητας, ενώ δεν υπάρχει δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων (ο έλεγχος της συνταγματικότητας γίνεται από τη Βουλή, π.χ. το Ανώτατο Σοβιέτ στην ΕΣΣΔ).

## Το πολίτευμα των «λαϊκών δημοκρατιών»

- Ο όρος «λαϊκή δημοκρατία» βρίσκεται για πρώτη φορά στο λεξιλόγιο των Ευρωπαίων Χριστιανοδημοκρατών τον Μεσοπόλεμο. Αποκτά τη μαρξιστική-λενινιστική διάσταση το 1947, στη σύσκεψη των κυριότερων Κομμουνιστικών Κομμάτων της Ευρώπης στη Βαρσοβία. Με τον όρο αυτό νοούνται τα πολιτικά καθεστώτα όπου η εξουσία ανήκει στις λαϊκές μάζες: την εργατική τάξη και τις λοιπές εργαζόμενες μάζες (αγρότες, τεχνίτες, διανοούμενους) με σκοπό την εγκαθίδρυση της σοσιαλιστικής κοινωνίας (εθνικοποίηση κυρίως της βαριάς βιομηχανίας, των μεταφορών και των Τραπεζών).
- Αρχικά τα καθεστώτα αυτά έχουν ως στόχο τη μετάβαση από την αστική δημοκρατία στη δικτατορία του προλεταριάτου, σύμφωνα άλλωστε με τη μαρξιστική-λενινιστική ιδεολογία. Σε αυτήν τη φάση όλες οι ατομικές ελευθερίες καταργούνται ως αποκλειστικά προνόμια της αστικής τάξης.

- Έτσι στην ΕΣΣΔ η Διακήρυξη των δικαιωμάτων του εργαζόμενου και υπό εκμετάλλευση λαού του 1918 διακηρύττει:

«II. Ο βασικός της στόχος είναι η κατάργηση κάθε εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο, η πλήρης εξάλειψη του χωρισμού της κοινωνίας σε τάξεις, η ανελέητη συντριβή της αντίστασης των εκμεταλλευτών, η εδραίωση μιας σοσιαλιστικής οργάνωσης της κοινωνίας, και η νίκη του σοσιαλισμού σε όλες τις χώρες. Η Συντακτική συνέλευση αποφασίζει επίσης:

1. Καταργείται η ιδιωτική ιδιοκτησία της γης. Όλη η γη και όλα τα κτήρια, τα αγροτικά εργαλεία και τα άλλα εξαρτήματα της αγροτικής παραγωγής ανακηρύσσονται ιδιοκτησία όλου του εργαζόμενου λαού [...]

- 
- Στην πορεία, με τη θέσπιση των Συνταγμάτων δεύτερης γενιάς, οικοδομείται το σοσιαλιστικό κράτος, αναγνωρίζονται ατομικά δικαιώματα και συλλογικές ελευθερίες, καθώς και κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα.
  - Τα δικαιώματα αυτά συνδέονται στενά με την οικοδόμηση του σοσιαλιστικού κράτους: Οι ελευθερίες που αναγνωρίζονται δεν μπορεί να ασκηθούν κατά του σοσιαλιστικού καθεστώτος. Ενδεικτ.:
  - Κατ' άρθρο 125 του σοβιετικού Συντάγματος του 1936: «Σε συμφωνία προς τα συμφέροντα των εργατών και για τη σταθεροποίηση του σοσιαλιστικού καθεστώτος, ο νόμος εγγυάται στους πολίτες της ΕΣΔΔ: την ελευθερία του λόγου, την ελευθερία του τύπου, την ελευθερία των συναθροίσεων».
  - Κατ' άρθρο 50 του σοβιετικού Συντάγματος του 1977: «Σε συμφωνία προς τα συμφέροντα του λαού και με στόχο την ενίσχυση και ανάπτυξη του σοσιαλιστικού καθεστώτος κατοχυρώνονται για τους πολίτες της ΕΣΔΔ η ελευθερία του λόγου, του τύπου και των συναθροίσεων».

Πολιτειακές αρχές στις οποίες στηρίζονται οι λαϊκές δημοκρατίες:

- Η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, όπου ο λαός είναι το προλεταριάτο. Ο λαός είναι η πηγή της εξουσίας και την ασκεί μέσω των διαφόρων σοβιέτ (συμβουλίων), που οργανώνονται σε κάθε επίπεδο και σε κάθε διαδικασία παραγωγής. Τα συμβούλια αυτά έχουν διοικητικές και ελεγκτικές αρμοδιότητες. Ακόμα και τα δικαστήρια στελεχώνονται από αιρετούς δικαστές και λαϊκούς συνέδρους.
- Η αρχή του ενιαίου της εξουσίας, αφού ο λαός είναι ενιαίος μια και δεν υπάρχουν πλέον αντιτιθέμενες κοινωνικές τάξεις. Η εξουσία ασκείται στο όνομα των λαϊκών μαζών. Το σύστημα είναι αυτό της κυβερνώσας Βουλής (Ανώτατο Σοβιέτ της ΕΣΣΔ), που ελέγχει όχι μόνον την εκτελεστική εξουσία (το Presidium) αλλά και τη δικαιοσύνη. Τα μέλη του Ανώτατου Σοβιέτ δεσμεύονται έναντι των εκλογέων τους με επιτακτική εντολή.
- Η αρχή του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού: όλα τα κρατικά όργανα τελούν σε ιεραρχική διάρθρωση, από τον λαό έως τον Πρόεδρο του Ανώτατου Σοβιέτ, που είναι και αρχηγός του Κομμουνιστικού Κόμματος.

- Η αρχή του μονοκομματικού κράτους, αφού δεν υπάρχουν τάξεις που να εκπροσωπούν αντιμαχόμενα συμφέροντα. Όλες οι εξουσίες ταυτίζονται με το ΚΚ και ελέγχονται από αυτό σε όλα τα επίπεδα. Έτσι, οι εκλογές έχουν ως αντικείμενο την εκλογή ικανών προσωπικοτήτων στο πλαίσιο του ΚΚ και όχι την αντιπαράθεση διαφορετικών απόψεων: η λίστα των υποψηφίων καταρτίζεται από τα συνδικάτα, τις ενώσεις νεολαίας, τα κύτταρα στο χώρο εργασίας κλπ., πάντα υπό τον έλεγχο του ΚΚ.
- Αναγνώριση τριών τομέων της οικονομίας: ο κρατικός, ο συνεταιριστικός και ο ιδιωτικός. Ισχύει ο κεντρικός σχεδιασμός της οικονομίας από το κράτος.
- Η αρχή της σοσιαλιστικής νομιμότητας: ο ρόλος του νόμου είναι ο κοινωνικός μετασχηματισμός και η εγκαθίδρυση της σοσιαλιστικής κοινωνίας, σε πρώτη φάση, και σε δεύτερη φάση, της αταξικής κοινωνίας, σε συνθήκες σταθερότητας. Η σοσιαλιστική νομιμότητα διαφοροποιείται από την έννοια του κράτους δικαίου, αφού το δίκαιο σκοπεύει πρωταρχικά στην επαναστατική μετατροπή της κοινωνίας και όχι στην τήρηση των «τύπων» και στη διατήρηση του κοινωνικού *status quo*. Η σοσιαλιστική νομιμότητα νομιμοποίησε άλλωστε και τον έλεγχο των κρατών του ανατολικού μπλοκ από τη ΕΣΣΔ, επιτρέποντας την παρέμβαση του Ερυθρού Στρατού για τη διατήρηση των καθεστώτων αυτών (Βερολίνο 1953, Βουδαπέστη 1956, Πράγα 1968).
- Όποια/ος ενδιαφέρεται για περαιτέρω, μπορεί να ανατρέξει σε Δ. Καλτσώνη, Το σύνταγμα στη λενινιστική σκέψη, Αθήνα 1997.



➤ Σήμερα (μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού το 1989 και τη διάλυση της ΕΣΣΔ το 1991) :

Τα δίκαια αυτά υιοθετούν κλασικά χαρακτηριστικά του δυτικού συστήματος: Ήτοι τα χαρακτηριστικά της ηπειρωτικής Ευρώπης και της ρωμανικής οικογένειας, εκτός από τα θέματα της οικονομίας, όπου υιοθετούν και λύσεις της αγγλοαμερικανικής νομικής παράδοσης.